

Ked' starý peň nie je len „rušivý neporiadok“

K napíaniu tohto článku ma inšpirovala krátká poznámka Ing. Svätopluka Čepeláka «Zo starého pňa nový domov» v Enviromagazíne č. 4 2012. No nielen ona. Článok som napísal aj ako reakciu na dlhodobo neriešenú problematiku, odrážajúcu sa aj v názoroch širšej verejnosti na staré stromy (v lesoch, aj v našich obciach), no najmä procedúr, ktoré na starých stromoch realizujú ti vraj kompetentnejší.

Názory verejnosti na staré stromy u podstatnej väčšiny vystihujú slová obdiv a úcta, ale... o čom to zase chcem špekulovať, pomyslia si možno niektorí, čo ma poznajú... Ved' pohľad na storočný dub alebo lipu je predsa očarujúci, impozantný a mnohí cítia, že takýto velikán vyžaruje pozitívnu energiu. Ale čo ak má takýto strom - deduško už nejaké „kozmetické chybičky“, napr. pahýle odlomených konárov a dutinu, a čo ak na ňom rastú stromové huby? (Zámerne nepoužívam formuláciu drevokazné huby, k čomu sa ešte dostaneme.) Mnohí (veľká väčšina?) si myslia, že takýto strom je „chorý a treba ho liečiť“. No ale, čo ak to už ani nie je strom, ale iba torzo stromu, ležiaci výrat alebo peň? Tak potom už ozaj nie je čo riešiť - rušivo pôsobiaci „neporiadok“ treba odstrániť, najmä ak je to niekde v meste alebo v obci. Nuž a čo torzá a pahýle v lese? So smútkom musíme konštatovať, že (najmä na Slovensku) sa ešte aj v 21. storočí nájdú lesníci, ktorí sa pod tlakom tradičných doktrín stále domnievajú, že takýto „neporiadok“ nepatri ani do lesa. Budúcnosť by mala byť sterilná, kultivovaná „parková“ krajina, kde už takmer nič nežije...?

Prečo chrániť duté stromy?

Možno sa teraz vynoria otázky, prečo toľko vypisujem o „neestetických“ dutých stromoch, pokrivených pahýloch a pňoch. Teraz musia nastúpiť argumenty prírodovedcov. Ing. Čepelák sa v svojej poznámke zmieňuje o chránenom nosorožčekovi (*Oryctes nasicornis*), ktorý môže prežívať v torzách starých stromov aj v mestách. Ďalej piše: „Obraciame sa na primátorov, starostov obcí a všetkých, ktorí môžu zabrániť odstraňovaniu starých pňov z centra miest a obcí alebo aj zo svojho okolia, aby dôsledne zvažovali nutnosť ich odstránenia. Odmenou nám bude možnosť pozorovať tieto veľké druhy z ríše hmyzu počas leta priamo v ich domovoch.“ Nejde len o veľké druhy a nielen o hmyz. O. Majzlan už dávnejšie (1991) publikoval prácu o výskete viacerých vzácných a chránených druhov stromových chrobákov priamo v Bratislave. Podobne kolektív autorov Jendek, Štrba, Kautman, Hergovits & Rychlík (2009) upozorňujú na početný výskyt viacerých chránených druhov chrobákov na starých stromoch v hlavnom meste, niektoré z nich sú dokonca chránené podľa NATURA 2000! Autor tohto článku zistil väčšie množstvo vzácných a chránených druhov v parkoch, stromoradiach a brehových porastoch v Banskej Bystrici; publikované v niekoľkých príspievkoch. V lete 2008 som na Kalvárii v Banskej Štiavnici potvrdil niekoľko vzácnych a chránených druhov, vrátane plocháča červeného (*Cucujus cinnaberinus*) a silne ohrozeného pižmoveca hnedého (*Osmodesma eremita*). Budúcnosť tohto druhu na tejto lokalite je však neistá, čo si bude vyžadovať ešte ďalší komentár.

Význam starých stromov je veľký

Význam starých, „chorých“ stromov v prírode je oveľa, oveľa väčší, než si uvedomuje laická verejnosť. Strom má svoju životnú dráhu podobne ako človek, len jeho vek môže byť (obyčajne je) oveľa vyšší. Život stromu sa začína zo semenáčika, resp. sadenice. Potom nasleduje fáza rastu a dospelosť, keď strom produkuje plody - táto fáza môže trvať desiatky i stovky rokov. Samozrejme, počas celého života strom prijíma CO₂, produkuje kyslík a stáva sa aktívnym prvkom vodného režimu na mieste, kde rastie. A pri tom všetkom predstavuje biotop - *biologický priestor* pre život obrovského množstva organizmov, a nie sú to len živočichy, ale aj huby a mikroorganizmy. Na sklonku života aj strom čaká staroba a „choroba“. To však neznamená, že v tejto fáze hodnota stromu klesá, pretože presný opak je pravdou! Baktérie, huby a drevný hmyz

Pižmovec hnedý z banskoštianskej kalvárie. Nevedno, či tam ešte žije

Foto: Karol Weis

za niekoľko (často aj veľa) desaťročí zabezpečia postupný návrat všetkých látok obrovského tela stromu späť do prírody. Úlohou týchto „škodcov“ je vlastne recyklácia - kolobeh látok a energie v biosfére. Staré a duté stromy sú navyše priestorom pre život dutinových hniezdičov a netopierov, a to sú prakticky všetko chránené druhy.

Domov ohrozených druhov

Dutinový špecialista pižmovec hnedý je pekný, ale trochu ľabavý a nemobilný chrobák, ktorý lieta iba zriedka za teplých večerov na krátke vzdialenosť. A prečo je taký vzácný a ohrozený? Stačí si uvedomiť, ako často v lese či skôr na okraji lesa nadábanie na mohutnejší dutý strom - v štandardnom hospodárskom lese je to takmer vylúčené. Preto sú poslednými refúgiami tohto druhu niektoré nemohné rezervácie v oblasti svetlých listnatých lesov, lužných lesov alebo staré stromy v intraviláne. Pritom do dutiny nesmie priamo prísť a larvy potrebujú vzhľadom na svoj dlhodobý vývin úplný pokoj niekoľko rokov.

Pižmovec hnedý má však smolu, pretože stromy sú v mestách a obciach majoritnou populácou (aj vraj kompetentnými) vnímané ako objekt estetický a urbanistický, čo je v dosť ostrom rozpore so skutočnosťou, že *strom je predovšetkým objektom biologickým*. A strom dutý - teda „chorý“ - sa musí liečiť. V minulosť sa na to používali rôzne drevobetónové výplne, čo samozrejme, znamenalo totálnu devastáciu dutinovej fauny. V posledných rokoch sa používa zdanivo jemnejšia metodika „osetrovania“ starých stromov - dutina je prekrytá drevenou strieškou. S touto metódou možno súhlasíť, len ak strieška bráni prenikaniu dažďa, ale nebráni dutinovej faune, aby sa dostala do svojho domova. Inak je to taká istá genocída ako zabetónovanie dutiny.

Pižmovec hnedý je „dáždnikový“ druh, pretože je dosť veľký a ľahko poznateľný. Procedúry pri „osetrovaní“ starých stromov však ničia stovky ďalších menej známych druhov, plus obmedzujú životný priestor dutinovým hniezdičom, netopierom, takmer všetko chráneným druhom. Objednávatelia takého „osetrovania“ tak za peniaze daňových poplatníkov porušujú zákon.

Vzácný a ohrozený druh *Rhopalocerus rondanii* žije aj v bystrickom parku

Foto: J. Rejbnrt

východisko pre hodnotenie funkcie i „hodnoty“ stromov v intraviláne; v tomto prípade zdôrazňujem, že nejde o hodnotu finančnú, ale komplexnú.

Treba zmeniť nazeranie

Čo by sme teda mali urobiť, aby stromy v našich mestách a obciach (počas života i po smrti) mohli byť obývané bohatým spoločenstvom živočíchov, a aby sme predchádzali zväčša celkom zbytočnému zabijaniu často chránených druhov?

1. Je najvyšší čas prehodnotiť našu antropocentrickú „doktrínu nedotknuteľnosti“: Les je pre zvieratá, mestá sú pre ľudí. Aj mestá a obce môžu s nami obývať široké spektrum živočíchov (a to aj vzácných a chránených), ony tu totiž žili oveľa skôr než my. Bude to možné vtedy, keď budeme k nim cílitvejší a nebudem (často zbytočne a samoúčelne) ničiť ich biotopy.

2. Stromy a dreviny (ale aj remízky, kroviny, lúky a vodné toky) v intraviláne nechápať

iba ako „estetický“ a „urbanistický“ prvok, ale v prvom rade ako živý systém – *komplexný biotop*. Funkcie týchto komplexných prvkov sú nadspoločenské a patria k nim retenčná funkcia, klimatická, prečistovacia, protihluková a protierózna funkcia... a nad tým všetkým je biologická – genofondová funkcia.

3. V mestách a obciach vysádzať pôvodné, autochtonné druhy drevín, ktoré predstavujú prirodzené prostredie pre našu pôvodnú faunu – a to tak počas života stromu, ako aj po jeho smrti.

4. Výrub starých stromov povoliť len v preukázateľných prípadoch, ak by svojím

pádom mohli ohroziť pohybujúcich sa ľudí alebo vozidlá. Ležiace vývraty a pne nikoho neohrozujú, treba ich ponechať na mieste. Za niekoľko rokov sa aj tak rozpadnú samé, za ten čas však poskytnú priestor pre život celému radu živých organizmov!

5. Prehodnotiť metodiku ošetrovania starých stromov tak, aby sme neničili biotopy alebo priamo nezabíjali často i vzácné a chránené druhy fauny. Dutiny, do ktorých neprší (najmä

Ak strieška prilieha tesne na dutinu, je to genocída

Foto: Karol Weis

V pražskej Stromovke vývraty a pahýle nikomu nevadia, sú biotopom vzácnej a ohrozenej fauny vo vyšších častiach kmeňa), treba nechať bez zásahu, sú to často biotopy vzácnych druhov hmyzu a dutinových hniezdíčov. Dutiny, do ktorých prší, možno opatríť drenovanou strieškou, táto však nesmie tesne priliehať, aby sa dutinová fauna dostala do svojho domova.

Ak budeme k stromom v našich mestách a obciach citlivejší (a nebudem ich vnímať len ako „estetickú kulisu“), odvádačia sa nám výskytom často i chránených a „naturovských“ druhov, ktoré je už problém stretnúť v bežnom, presnejšie v hospodárskom lese. Pražská Stromovka by mohla byť príkladom.

doc. PaedDr. Valerián Franc, CSc.
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica